

1905-1907 SİYASİ OLAYLARININ AZERBAYCAN MİLLİ BASININA YANSIMALARI: *HAYAT* VE *İRŞAD* GAZETELERİ GAZETELERİ ÖRNEĞİ

İlahə KHANTAMİROVA*

Özet: 1905-1907 yılları, Rusya İmparatorluğu'nda siyasi ve toplumsal buhranların yaşandığı, halkın özgürlük taleplerini açıkça ifade etmeye başladığı bir dönemi temsil eder. Azerbaycan, bu dönemde Rusya yönetiminin etkisi altında, etnik çatışmalar ve sosyal eşitsizliklerle mücadele etmeye çalışan önemli bir bölge olmuştur. Azerbaycan basını, dönemin önemli gazeteleri olan "İrşad" ve "Hayat" aracılığıyla halkın taleplerini duyurmuş ve toplumsal sorunlara dikkat çekmiştir. Bu gazeteler, halkın özgürlük ve eşitlik taleplerini savunarak, dönemin siyasi olaylarını yakından takip etmiştir. Azerbaycan'daki Ermeni-Müslüman çatışmaları ve Rus yönetiminin baskıcı tutumu, basında sıkça işlenmiş ve halkın bu olaylar karşısındaki tepkisi dile getirilmiştir.

Rusya İmparatorluğu genelinde ise devrimci hareketler, toplumsal düzeni sarsarak büyük bir korku yaratmış ve halk arasında tedirginliğe neden olmuştur. Bakü gibi sanayi şehirlerinde de bu devrimci hareketlerin etkisi hissedilmiştir. Basın, halkı bu olaylar hakkında bilgilendirerek, sosyal adaletsizliklere karşı mücadele etme çağrısında bulunmuştur. Rusya Türkleri, yeni yasaların getirdiği özgürlükler karşısında tedirgin olmuş ve bu özgürlüklerin nasıl uygulanacağı konusunda belirsizlikler yaşamıştır. Aynı zamanda, halkın geleceği için en önemli konu, Duma'ya katılım ve hangi partilerin halkın çıkarlarını en iyi şekilde savunacağı olmuştur.

Azerbaycan basını, halkın bilinçlenmesini sağlayarak, özgürlük ve eşitlik taleplerini duyurmuş, aynı zamanda sosyal adaletsizliklere karşı ses çıkarmıştır. Bu dönemdeki basın, halkın haklarını savunmak ve toplumsal değişimi desteklemek açısından önemli bir rol oynamıştır.

Anahtar Kelime: Basın, Türk halkları, Azerbaycan, Rusya İmparatorluğu

Reflections of the Political Events of 1905-1907 in the Azerbaijani National Press: The Case of *Hayat* and *Irshad* Newspapers

Abstract: The years 1905-1907 represent a period of political and social crises in the Russian Empire, during which the people began to openly express their demands for freedom. During this time, Azerbaijan was an important region under Russian rule, struggling with ethnic conflicts and social inequalities. The Azerbaijani press played a crucial role in voicing the people's demands and drawing attention to social issues through prominent newspapers such as *İrşad* and *Hayat*. These newspapers actively followed political events, advocating for freedom and equality. The Armenian-Muslim conflicts in Azerbaijan and the oppressive policies of the Russian administration were frequently covered in the press, reflecting the people's reactions to these events.

Across the Russian Empire, revolutionary movements disrupted social order, causing widespread fear and anxiety among the population. The influence of these movements was also felt in industrial cities like Baku. The press informed the public about these events and called for resistance against social injustices. Russian Turks, in particular, were uneasy about the new laws granting freedoms, as there was uncertainty regarding their implementation. Additionally, one of the most pressing concerns for the people was participation in the Duma and determining which political parties would best represent their interests.

The Azerbaijani press played a significant role in raising public awareness, advocating for freedom and equality, and voicing opposition to social injustices. During this period, the press served as a vital platform for defending the rights of the people and supporting societal change.

Key Words: Press, Turkic Peoples, Azerbaijan, Russian Empire

Giriş

1905-1907 yılları, Rusya İmparatorluğu'nun derin bir siyasi buhran içine girdiği, toplumsal yapılarının sarsıldığı ve geniş halk kitlelerinin aktif şekilde siyasi taleplerde bulunduğu bir dönemi ifade eder. Bu dönemde Rusya'da meydana gelen devrimci hareketler, toplumsal eşitsizliklere, despotik yönetime ve etnik ayrımcılığa karşı yükselen büyük bir direnişin simgesi haline gelmiştir. Azerbaycan, Rusya İmparatorluğu'nun önemli bir parçası olarak, bu dönemin yansımalarını en derin şekilde yaşamıştır. Bu dönemin en dikkat çeken özelliklerinden biri, Rus yönetimi altında bulunan farklı halkların sosyal, ekonomik ve kültürel hakları için verdikleri mücadelenin medya aracılığıyla yayımlanmasıdır. Bu dönemde Azerbaycan basını, halkın sorunlarını, taleplerini ve direnişini duyurmak için önemli bir araç haline gelmiştir.

* Dr., Avrasya İncelemeleri Merkezi, Misafir Araştırmacı. ilahakhtamirova@gmail.com

Rusya'daki 1905 Devrimi, Azerbaycan'daki siyasi atmosferi de doğrudan etkilemiştir. Azerbaycan, Rus İmparatorluğu'nun önemli sanayi merkezlerinden birisi olması nedeniyle, burada meydana gelen toplumsal ve ekonomik değişimlerin yankıları farklı şekillerde görülmüştür. Hem Azerbaycan Türklerinin hem de bölgedeki diğer halkların Rus yönetimine karşı tepkileri, sosyal adaletsizlikleri ve etnik ayrımcılığı dile getiren bir dizi yazı ve makale ile basına yansımıştır. Azerbaycan basınında, özellikle dönemin önemli gazeteleri “İrşad” ve “Hayat”, bu dönemin siyasi olaylarını detaylı bir şekilde takip ederek, halkın sesini duyurmayı amaçlamışlardır. Bu gazeteler, halkın yaşadığı zorlukları ve karşı karşıya kaldığı sosyal adaletsizlikleri açıkça dile getirmiştir.

1905-1907 yılları arasında, Azerbaycan basınında yayımlanan yazılarda genellikle, halkların özgürlük talepleri, kendilerine ait hakları savunmaları ve Rus yönetiminin baskıcı tutumlarına karşı gösterilen tepkiler ön plana çıkmıştır. Ayrıca, Azerbaycan'daki Ermeni-Müslüman çatışmaları da basında sıkça ele alınmış, bu çatışmalar hem Azerbaycanlılar hem de Ermeniler için önemli bir toplumsal soruna dönüşmüştür.

Azerbaycan basınının bu dönemdeki en önemli rolü, halkın bilinçlenmesini sağlamak, Rus yönetimiyle olan ilişkilerinde daha etkili bir duruş sergileyebilmeleri için halkı bilgilendirmek ve cesaretlendirmek olmuştur. Bu bağlamda, Azerbaycan basını 1905-1907 yıllarındaki siyasi olayları yansıtırken, aynı zamanda halkın özgürlük ve eşitlik taleplerine destek olmuş, bu talepleri duyuran önemli bir araç olmuştur.

1. Rusya İmparatorluğundaki Olaylar Basında

XX yüzyılın başlarında öne çıkan olaylar ciddi şekilde ülkenin her tarafında düzeni bozuyordu. Şöyle ki, devrimciler, yönetici sınıfın üyelerine karşı suikastlar düzenliyor, hükümet binalarına saldırılar gerçekleştiriyor ve halk arasında büyük bir korku yaratıyordu. Özellikle şehirlerde evlere bombalar atılıyor, kamu düzeni ciddi şekilde sarsılıyordu. Her gün onlarca insan hayatını kaybediyor, halk tedirgin bir şekilde yaşanan olayları izliyordu. Üstelik bu olaylar yalnızca Rusya'nın merkezi bölgeleriyle sınırlı kalmıyordu; imparatorluğun önemli sanayi şehirlerinden biri olan Bakü'de de benzer olaylar yaşanıyor. Bakü'de devrimci hareketlerin yoğunlaşması, yerel halkı da olumsuz etkiliyordu. Dönemin gazetelerinde bu tür olaylara sıkça yer verilmekteydi. Gazete haberlerinde Rusya'daki siyasi ve toplumsal durum hakkında sık sık yeni gelişmeler yayımlanmaktaydı.

Bu haberlerde, anarşist devrimcilerin devlete karşı gerçekleştirdiği eylemlerin, yerel halkı da mağdur ettiği belirtilmekteydi. Olaylara doğrudan karışmayan masum sivillerin de zarar gördüğü sıkça vurgulanıyordu. Aynı zamanda, gazeteler kendi bakış açılarına göre devrimcileri eleştiriyor ve hükümeti bu olayların önüne geçmeye çağırıyordu. Halk arasında giderek artan korku ve endişe, gazetelerin haber diliyle de yansıtılıyordu(İrşad No12, 1906: s.1).

Her gün, Rusya'daki gelişmelerle ilgili haberler “Harici Haberler” ve “Dahili Haberler” başlıkları altında yayımlanmaktaydı. Bu haberler çoğunlukla İmparatorluğun merkezi gazetelerinden alınarak yayımlanıyor, ancak gazeteler genellikle bu haberler üzerine doğrudan yorum yapmaktan kaçınıyordu. Yine de, halk arasındaki çatışmalar ve hükümetle devrimciler arasındaki mücadele, gazetelerin en önemli konularından biri haline gelmişti.

“Dahili Haberler” başlığında ise daha çok Kafkasya'daki olaylar ele alınıyordu. Kafkasya'da etnik ve dini meselelerden kaynaklanan gerginlikler, bölgede sürekli bir huzursuzluk yaratıyordu. Özellikle Müslüman ve Ermeni toplulukları arasında yaşanan çatışmalar, Kafkasya'daki istikrarsızlığın en büyük sebeplerinden biriydi. O dönemde, bölgedeki siyasi duruma ilişkin gazetelerde şu tür haberler yer almaktaydı:

“Son günlerde ortaya çıkan söylentilere göre Kuropatkin'in Kafkasya'ya atanması kararı alınmıştır. O, Kafkasya'nın genel valisi olarak atanacak ve bölgenin yönetimi kendisine devredilecektir. General Meşçinski ise Kafkasya askeri bölgesinin başkomutanı olarak görevlendirilecektir. Kont Vorontsov Daşkov, 1905 yılının ekim ayının son günlerinde

defalarca Petersburg'a telgraf çekerek, ülkeyi barış ve huzura kavuşturmanın çok zor olduğunu ve Kafkasya'da yaşanan olaylardan sorumlu tutulmak istemediğini bildirmiştir"(İrşad No18, 1906: s.1).

Bu tür haberlerde Kafkasya'daki yöneticilerin içinde bulunduğu zor durum açıkça ifade edilmekteydi.

2. Rusya Türklerinin Özgürlük, Temsil ve Kimlik Arayışı

XX yüzyılın başlarında Rusya İmparatorluğu'nun içine düştüğü siyasi durum, halka yeni özgürlüklerin ve hakların verilmesi kısa sürede İmparatorluğun dört bir yanına ve Rusya'daki Türkler'e de ulaştı. Bu haber, sevinçle karşılanırken, birçok tedirginliğe de yol açtı. Olaylar, Türklerin kısa sürede pek çok özgürlüğe kavuşacaklarının habercisi olsa da, yıllarca Rusya İmparatorluğu'nun tebaası olarak yaşayan Türkler, verilecek özgürlükleri kabul etmeye ve bunları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya pek hazır değillerdi.

Yeni kanunlar, Rusya İmparatorluğu'nun tebaalarına vicdan ve din özgürlüğü vaat ediyordu. Ancak bu durum, aydınların kafasında birçok soru işareti bırakıyordu. En büyük endişe, bu özgürlüğün Müslümanlara nasıl yansıtılacağıydı. Zorla dini değiştirilmiş olan insanlar, geçmişteki inançlarına geri dönebilirler miydi? Müslümanlar, istedikleri şekilde dini yerler ve camiler inşa edebilecekler miydi? Dini kitapları basma özgürlüğüne sahip olacaklar mıydı? Gelecekte, yine dinlerinden ve milliyetlerinden dolayı yönetimde temsil edilme hakkından mahrum bırakılacaklar mıydı? Yüksek öğretim, Müslümanlara yine yasak mı olacaktı? Çiftçilerin durumu nasıl şekillenecekti? Müslüman beyleri ve ağaları, Rus Kübarlarından daha alt bir mevkiye mi sahip olacaklardı? Tüm bu sorular, aydınların düşüncelerini meşgul ediyordu ve herkes, bu yeni yasaların hangi şartlar altında uygulanacağı konusunda belirsizlik içindeydi.

Ancak sorunlar bununla sınırlı değildi. Aydınları en çok düşündüren bir diğer mesele, Türk halklarının bu değişim sürecinde ortaya çıkan Duma'ya nasıl ve kimlerin katılım sağlayacağı meselesiydi. O dönemde, halkın haklarını savunmak yerine kişisel çıkarları için yönetime yakın olup onların çıkarlarına hizmet eden birçok kişi vardı(İrşad No 6, 1905: s.1-2). Bu, Türk aydınlarının kafasında ciddi soru işaretlerine yol açıyordu. Çünkü böyle bir durumda, halkın gerçek çıkarlarının savunulup savunulmayacağı büyük bir belirsizlik taşıyordu.

Bir başka rahatsızlık veren durum ise, imparatorun gücü elinde tutmaya devam etmesiydi. Aydınlar, bu durumu Avrupa'daki yönetim sistemleriyle karşılaştırarak, oradaki meşruti yönetimlerin daha adil ve halkın çıkarlarını gözetten bir yapı sunduğu düşüncesine vardılar. Rusya'daki aydınlar, bu konuda hemen hemen ortak bir görüşe sahiptiler ve mevcut seçim sisteminden de tatmin değillerdi. Yeni kanunlarla yapılan seçimler, sınıflara dayalı olarak şekillenecek, her sınıf kendi içinden vekiller seçip Duma'ya gönderecekti. Bu seçim süreci aşamalı olarak gerçekleştirilecekti. Ancak halk, seçimlerin daha demokratik olmasını, genel bir oy kullanma hakkı verilmesini ve her yaştan uygun kişinin vekil olma hakkına sahip olmasını talep ediyordu(İrşad No 5, 1905: s.2-3).

Türk halklarının hangi partiye destek vereceği meselesi, aydınları en çok düşündüren bir diğer önemli konu oldu. Rusya'da, yönetim karşıtı ve yönetimi destekleyen pek çok parti bulunuyordu ve bu partilerin fikirleri birbirinden çok farklıydı. Gazeteciler, bu partilerle ilgili sürekli araştırmalar yaparak halkı bilgilendiriyor, onlara en yakın olan partiye destek vermeyi öneriyorlardı. Aydınlar, bu destekle hem kendi çıkarlarını korumak hem de gelecekte bu partilerden yardım alabilmek için bir yol haritası oluşturmak istiyorlardı(İrşad No 8, 1905: s.2). Diğer meselelerde olduğu gibi, bu konuda da ortak bir fikre varmak oldukça zordu. Ancak bütün bu tartışmalara rağmen, en fazla destek Anayasal Demokrat Partisi'ne verilmişti. Çünkü bu partinin tüzüğündeki birçok madde, Türk önderlerinin düşüncelerini ve hayallerini yansıtıyordu. Türkler, toplanan meclisin tam anlamıyla söz sahibi olmasını talep ediyorlardı. Meclisin onayı olmadan hiçbir karar alınmamalı, kanun çıkarılmamalıydı. Vekillerin

dokunulmazlık hakkına sahip olmaları gerektiği vurgulanıyordu. Ayrıca, seçim zamanında bütün sınıfsal ve milliyetçi ayrımcılıklar kaldırılmalı, makul bir yaşa ulaşan her birey seçilme ve oy kullanma hakkına sahip olmalıydı. Bu parti, okulların her kesim için ulaşılabilir ve ücretsiz olmasını, işçilerin ve çiftçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi için adımlar atılmasını talep ediyordu (İrşad No 9, 1905: s.1-2).

Bütün bu taleplerin, Rusya'daki aydınların çoğunluğunun isteklerini karşılamasına rağmen, bu aydınlar için en önemli mesele, Anayasal Demokrat Partisi'nin Gayri-Rus halklarına olan yaklaşımıydı. Bu parti, Rus olmayan halklara özerklik verilmesini, kendi meclislerine sahip olmalarını, sorunlarını kendi aralarında çözmelerini, resmi ve gayri resmi yazışmaların kendi dillerinde yapılmasını ve okullarının ana dillerinde olmasını istiyordu. Bu talepler, Rusya'daki halklar arasında eşitlik ve adalet arayışının simgesi oluyordu (İrşad No 9, 1905: s.1-2; İrşad No 4, 1905: s.1).

Ancak bütün tartışmalara rağmen, aydınlar çoğu zaman radikal adımlardan çekiniyorlardı. Onlar, Rusya yönetiminde kalarak istedikleri haklara sahip olmayı amaçlıyorlardı. Bununla birlikte, yönetimin sağladığı fırsatları değerlendirmek istiyorlar, aynı zamanda ülkenin refahı ve kendi hakları arasında bir denge kurmaya çalışıyorlardı. Bu konuyu ele alırken, bir aydın şu şekilde dile getirmişti: *"Sağımızda ve solumuzda duran iki büyük grupla mücadele etmek zorunda kalacağız. Sağımızda duran grup muhafazakârlardır; her türlü yeni ve çağdaş şeyden kaçınarak insanları daima aynı noktada tutma hayalini kurarlar. Bunlar, halkın ilerlemesine sürekli engel olurlar. Solumuzda duranlar ise rakiplerimizi körü körüne taklit ederek bir anda sıçramak, kendilerini tehlikeli girdaplara ve uçurumlara atmak isterler! Her iki taraftan da sakınmak gerekir!"*

Birinciler, İslam'ın ruhunu kavrayamadan, onu kendi zevk ve arzularına uygun bir halde tutmak isterler. İkinciler ise sanırlar ki, İslam'da medeniyete, ilerlemeye ve gelişmeye hizmet edecek hiçbir şey yoktur. Avrupa tarafından gelen her yolun – hatta zehirli yolların bile – şifa verici olduğunu düşünürler. Tüm yetenekleriyle farkında olmadan bu felsefi akımları yaymaya çalışırlar! Ne büyük bir yanılgı..."

Biz ise Türk, Müslüman ve Rus teb'ası (vatandaşı) olduğumuz için Türklük ve İslam çerçevesinde, aynı zamanda Rus devletinin ekonomik ve siyasi koşulları içinde ilerlemek isteriz. Arzu ederiz ki bizim ilerlememize bakıldığında, "Rus teb'ası olan Türkler ve Müslümanlar ne güzel ilerliyor" densin. Yoksa "Türkler ve Müslümanlar dinden çıkıyor, Frenkleşiyor" denmesin! Türk'ün dinden çıkıp Frenkleşmesi, ne Frenklerin ne de mürtedlerin ilerlemesi anlamına gelir!"

Müslümanız... Dünyanın her yerindeki din kardeşlerimizin ilerlemesini candan ve gönülden alkışlarız. Türküz, dolayısıyla Türklüğün her yerde ilerleme ve gelişim içinde olmasını arzu ederiz!"

Rus teb'asıyız... Bütün Rus vatandaşlarımıza mutluluk ve refah dileriz. Bu üç sıfatla donanmış olmamız, bizi tüm İslam dünyasının, Türklerin ve Rus toplumunun hayrını gözetmeye yöneltmektedir." (Hayat No 1, 1905: s.1).

Aydınlar, bu partiyi desteklediklerini açıkça ifade ettiler ve fikirlerini gazeteler aracılığıyla kamuoyuna duyurdular: *"Bu grup, Rusya'daki en büyük ve en güçlü gruplardan biridir. Rus toplumunun çoğunluğu, kalem ve zekâ sahipleri, beyleri, hanları, profesörleri, yazarları ve gazeteleri bu gruba mensuptur. Şimdiden denebilir ki, gelecekte hükümet ve yönetim bu grubun elinde olacaktı"* (Hayat No 4, 1905: s.2).

Bütün bu tartışmalar, sadece Rusya'daki aydınların değil, aynı zamanda Türk halkının da geleceği hakkında kritik bir dönüm noktasıydı. Anayasal Demokrat Partisi'nin, halkın sesini duyurmak ve kendi özgürlüklerini savunmak için atacağı adımlar büyük bir önem taşıyordu. Türk halkı, hem kültürel hem de dini kimliğini koruyarak, eşit haklara sahip olmayı ve Rusya içindeki diğer halklarla birlikte bir arada yaşamak istiyordu. Bu talepler, aynı

zamanda özgürlük ve adalet anlayışının bir ifadesi olarak öne çıkıyordu ve gelecekteki toplumsal yapının şekillendirilmesinde önemli bir yer tutuyordu.

Bahsedilen konular Rusya Türklerini rahatsız etse de, bu konuda tartışmalar yaparak toplantılar düzenleseler de, gazetelerde makaleler yayımlasalar da her halk, konuya kendi açısından yaklaşmaktaydı. İncelediğimiz “İrşat” ve “Hayat” gazeteleri de konuya daha çok Kafkasya açısından yaklaşmakta olup, anlatırken kendilerini Rusya Müslümanları olarak tanımlasalar da, talepte bulunduklarında genellikle Kafkasya’da yaşayan Müslümanları savunuyorlardı. Dikkat çeken bir diğer mesele ise kendilerini Rusya Türkleri olarak değil, Kafkasya Müslümanları olarak adlandırmalarıydı: “*İşte bu düzenlemelerin nasıl ve ne şekilde ortaya çıkacağı meselesi, biz Kafkas Müslümanları için en önemli konulardan biridir..*” (Hayat No 4, 1905: s.1-2).

Aydınların en çok değindikleri konulardan biri, aynı kökenden ve dinden olmalarına rağmen kendi aralarında sürekli fikir ayrılıklarının olması ve ortak bir noktada birleşememeleri idi. Birleşme dedikleri zaman daha çok kendi coğrafyalarında yer alan halkları kastettikleri görülüyordu. Ahmet Ağaoğlu, Müslümanlara okullar yapmak, yollar inşa etmek, genel işlerini kendilerinin yapması gibi yerel yönetim hakları verilmesi meselesi gündeme geldiğinde, bu konuda birleşememelerinin endişesini dile getirmiştir. Birlik olamamanın sebeplerinden biri de Kafkasya’daki Müslümanların birçok küçük halktan oluşmasıydı. Zira Kafkasya, dünyanın en nüfus açısından karışık bölgelerinden biriydi. Ağaoğlu bu durumu, “*Her şehirde, her köyde en az iki-üç farklı topluluk bulunmaktadır. Bu topluluklardan bazıları maddi ve manevi olarak ilerleme kaydederken, bazıları ise oldukça geri kalmıştır. Doğaları, adet ve kuralları son derece farklıdır. Bu sebeplerle, onların manevi ve maddi ihtiyaçları da birbirinden farklıdır.*” şeklinde açıklamaktaydı (Hayat No 4, 1905: s.1-2).

Söz konusu olaylar sırasında gazetelerde en sık tartışılan konulardan biri de Müslümanların cahilliği meselesiydi. Bu cahillik, bir anda oluşmuş bir durum değildi; yıllarca süren politikaların sonucuydu. Ahmet Ağaoğlu bu durumu şu şekilde dile getirmektedir: “*Bundan başka! Ata-babadan kalmış bazı gelenek ve kurallar da vardır ki, adeta bir set gibi bizi kurtuluş ve saadetten alıkoyar. Binlerce yıldır o kadar dilimizi, aklımızı, kalemimizi ve fikirlerimizi baskı altına aldılar ki, artık bizde söz söylemeye, düşünce üretmeye, kendi yeteneklerimizi ortaya koymaya ne takat ne de cesaret kaldı. İnsanların liyakati ve değeri, ellerinin gücüne, paralarının miktarına, sakallarının uzunluğuna ve falan oğlu falan olmalarına bağlıdır. Bu yüzden, halkın işleriyle ilgili yapılan toplantı ve meclislerde susmayı tercih etmek, sakalı uzun olanın, cebi dolu olanın ya da kendi liyakati olmasa bile sadece atalarının şöhretiyle övünenin yanında konuşmamak, edep ve liyakat ölçüsü olarak kabul edilir.*”

Oysa bu durum, binlerce yıl önce dünyayla hiçbir bağlantısı olmayan kabileler için bir anlam ve değer taşısa da bugün bizim için hiçbir şekilde uygun değildir. Bizim gibi medeniyete ihtiyaç duyan, farklı topluluklarla ilişki kurmak zorunda olan, ilerleme, bilim, bilgi ve marifetten mahrum kalmaması gereken bir toplum için bu tutum yalnızca önümüzde bir İskender Seddi gibi durmakta, ilerlememize ve gelişmemize engel olmaktadır. Gün geçtikçe de yok olup gitmemize sebep olmaktadır (Hayat No 412, 1905: s.2).

Ağaoğlu, sayıları 20 milyonu bulan Müslümanların yönetimde ve Duma’da yeterince temsil edilmemesini eleştiriyordu. Sadece Kafkas Müslümanlarının nüfusu, bölgedeki diğer Müslüman olmayan halklara eşitti. Ancak bu nüfusa rağmen, Kafkasya yönetiminde hiçbir söz hakkına sahip değillerdi. Duma’da Müslümanlara hak ettikleri kadar yer verilmiyor, zaten temsil edecek kişi sayısı da son derece sınırlıydı. Mevcut vekiller ise belli bir noktadan ileriye gidemiyor, etkisiz kalıyordu (Hayat No 11, 1905: s.2).

Söz konusu dönemde Aydınların mevcut duruma bakış açıları farklılık gösteriyordu. Hatta bazen bir aydının bile zamanla farklı görüşler savunduğu görülüyordu. Örneğin,

Ağaoğlu, Rusya yönetimini sıkça eleştirse de Kafkasya'nın yeni valisi Vorontsov-Daşkov'un göreve başlamasını olumlu bir gelişme olarak görmüştü. Ona göre, Daşkov'un amacı yalnızca Müslümanlara değil, Kafkasya'daki diğer halklara da yardımcı olmaktı. Nitekim Ermenilere kilise mülklerinin iade edilmesine izin vermiş, her iki halkın da hayır cemiyetleri kurmasına ve gazeteler çıkarmasına müsaade etmişti. Aynı zamanda Ağaoğluna göre, Daşkov'un hedefi, Kafkasya'nın yönetimini, kendi kontrolünde olacak şekilde, bölgenin ileri gelen ve tecrübeli kişilerinden oluşan bir Şura'ya devretmekti. Atılacak adımların şura tarafından değerlendirileceği ve kararların bu doğrultuda şekilleneceği belirtiliyordu: *"Bu düzenlemeleri hayata geçirmeden önce, Kont Hazretleri, halk tarafından seçilmiş bir meclis oluşturacaktır. Bu düzenlemelerin nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceği meselesi, söz konusu mecliste müzakere edilecek ve alınan kararlar doğrultusunda hareket edilecektir"*(Hayat No 4, 1905: s.1-2).

Ancak Kafkasya'daki mevcut durum öyle karmaşıktı ki, burada herhangi bir düzenleme yapmak neredeyse imkânsız görünüyordu. Rusya'nın merkezinde olduğu gibi Kafkasya'da da kan, ölüm ve savaş hakimdi. Rusya'daki devrim ve iç karışıklıklar devam ettikçe, Kafkasya'da da bir barış ortamı sağlamak mümkün olmuyordu.

Türk aydınlarının Rus yöneticilere karşı zaman zaman olumlu yaklaşmasının sebebi büyük ihtimalle radikal adımlar atmaktan çekinmeleri ve bu yöntemle haklarını elde etmeye çalışmalarıydı. Rusya Müslümanları, Petersburg'da toplandıklarında, devlet delegasyonu üyesi Çeryanski'nin varlığından duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdi.

Böyle bir ortamda Müslümanlar hem kendilerini savunmanın hem de haklarını elde etmenin yollarını arıyordu. Ancak bölgedeki iç karışıklıklar ve yönetim anlayışı, onların bu mücadelede zorlanmasına neden oluyordu. Aydınlar, zaman zaman umutlanmalarına rağmen, gerçekçi bir değerlendirme yaptıklarında durumun hâlâ belirsiz ve zorlu olduğunu görüyorlardı. Müslüman halkların haklarını elde etmesi için uzun bir mücadele gerektiği anlaşıyordu.

3. Osmanlı Ordusu Hakkında Çıkan Haberler

Dönemin gazetelerinde yayımlanan ilginç haberlerden biri de Osmanlı ordusunun sınırı geçerek Kafkasya'ya ilerlediğine dair iddiaydı (Hayat No 18, 1906: s.1). Ancak kısa bir süre sonra bu iddiaya resmi bir yanıt verildi. Osmanlı delegasyonu, böyle bir olayın gerçekleşmediğini, Osmanlı ordusunun Erzurum'da konuşlandığını ve Kafkasya'ya ilerlemeleri için ortada hiçbir neden bulunmadığını bildirdi. Ayrıca, açıklamaya Osmanlı ordusunun Kafkasya'ya ulaşabilmesi için uzun bir yol kat etmesi gerektiği de eklenmişti. Açıklamanın sonunda ise Kafkasya'da yaklaşık bir milyon Osmanlı tebaasının yaşadığı belirtilerek (Hayat No 16, 1906: s.2), bölgedeki halkların Osmanlı ile olan bağlarına dikkat çekiliyordu.

Bu tür haberlerin kimler tarafından yayıldığı ise çoğu zaman belirsiz kalıyordu. Belki de bu söylentiler, Rusya Türklerinin hayallerinin bir yansımasıydı. Osmanlı'nın Kafkasya'ya ilerlemesi, birçok Müslüman aydın için bir umut ışığı olabilir, Rusya yönetiminden bekledikleri hakları Osmanlı himayesinde daha kolay elde edeceklerine inanıyor olabilirlerdi.

Sonuç

1905-1907 yılları, Azerbaycan için sadece Rus İmparatorluğu'nun politik ve askeri yapısının etkisiyle şekillenmiş bir dönem değil, aynı zamanda halkın kendini ifade etme ve siyasi, sosyal taleplerini dile getirme konusunda basın aracılığıyla önemli adımlar attığı bir dönemi temsil etmektedir. Azerbaycan basını, bu yıllarda yalnızca Rusya'daki olayları aktarmakla kalmamış, aynı zamanda Azerbaycan halkının ve diğer etnik grupların haklarını savunma noktasında büyük bir işlev üstlenmiştir.

Azerbaycan'daki gazeteler, dönemin sosyal adaletsizliklerini, etnik ve dini çatışmalarını geniş bir kitleye duyurarak, halkın bu sorunlar karşısında daha bilinçli bir şekilde hareket etmesini sağlamıştır. 1905-1907 yıllarında Azerbaycan basınının en çok

vurguladığı konulardan biri, halkların özgürlük ve eşitlik talepleri, Rusya yönetiminin baskıcı uygulamaları ve toplumsal sorunlardı. Bu süreçte Türkü aydınları ve gazeteciler, halklarının sesini duyurmak için büyük bir çaba sarf etmişlerdir. Bunun yanında, Ermeni-Müslüman çatışmalarının basına yansması, toplumsal barışın sağlanması noktasında önemli bir sorun haline gelmişti.

Azerbaycan basınında 1905-1907 yılları arasında yayımlanan yazılar, sadece birer haber metni değil, aynı zamanda halkın kendini ifade ettiği ve karşılaştığı zorluklara karşı çözüm arayışlarını dile getirdiği yazılardır. Bu dönemdeki basın, halkın kolektif belleğini oluşturmuş ve bu yazılar, gelecekteki Azerbaycan ulusal hareketleri için de bir temel teşkil etmiştir. Sonuç olarak, 1905-1907 yıllarındaki Azerbaycan basını, dönemin toplumsal, siyasi ve etnik çatışmalarını yansıtan önemli bir kaynağa dönüşmüş ve halkın hak mücadelesinde önemli bir araç olmuştur. Bu dönemdeki gazetelerin yazdığı yazılar, Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesine giden yolu hazırlayan, halkın bilinçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Ahmet (1905), “Qafqazın hal hazırı”, Hayat, No 4, s. 1-2.
Ağaoğlu, Ahmet (1905), “Qafqazın hal hazırı”, Hayat, No , 11, s. 2.
Ağaoğlu, Ahmet (1905), “Qafqazın hal hazırı”, Hayat, No 12, s. 2.
Ağaoğlu, Ahmet (1905), “Qafqazın hal hazırı” İrşad, No 4, s. 1.
Ağaoğlu, Ahmet (1906), “Rusyanın hal hazırı” İrşad, No 5, s. 2-3.
Ağaoğlu, Ahmet (1906), “Rusyanın hal hazırı” İrşad, No 8, s. 2.
Ağaoğlu, Ahmet (1906), “Rusyanın hal hazırı” İrşad, No 9, s. 2.
Ağaoğlu, Ahmet (1906), “Rusyanın hal hazırı” İrşad, No 12, s. 1.
Daxili Xəbərlər (1906,) İrşad, No 18, s. 1.
Daxili Xəbərlər (1906,) İrşad, No 16, s. 2.
Qafqazın hal hazırı (1905), İrşad, No4, s. 1a
“Qəzetəmizin məsləyi” (1905,) Hayat, No 1, 7 s. 1.
Telgraf Xəbərləri (1906,) İrşad, No 12, s. 1.

